

UDK: 821.111.

Dilnoza RUZMATOVA,
O'zbekiston Davlat jahon tillari universiteti dotsenti
Shaxnoza BEGIMKULOVA,
Toshkent kimyo-texnologiya instituti, Yangiyyer filiali katta o'qituvchisi
E-mail: cool.begimkulova@inbox.ru

Guliston davlat pedagogika instituti v.b dotsenti X.Mamatova taqrizi asosida

AFG'ON-AMERIKA ADIBALARI SAIMA VAHAB VA NILUFAR PAZIRA IJODIDA PATRIARXAL USTUNLIK VA UNING TASVIRIY IFODASI

Аннотация

Tadqiqotimiz obyekti bo'lgan afg'on-amerika adibalaridan Saima Vahabning "In My Father's Country. An Afghan Woman Defies Her Fate" ("Ota yurtimda. Afg'on ayolining taqdirga qarshi kurashlari") va Nilufar Paziraning "A Bed of Red Flowers: in Search of My Afghanistan" ("Qizil Gullar Oshyoni: Afg'onistonimni Izlab") asarlarida qadriyatlar insoniy, milliy, oilaviy rakurslarda talqin etilib, ularda afg'on millatining o'ziga xos sifatleri, fazilatleri, donishmandligi, milliy g'urur orqali o'z aksini topadi. Boshqacha qilib aytganda, millatning madaniyati, imon-e'tiqodi, milliy urf-odatleri, mehr-oqibati, milliy tarbiyaning barcha qirralari o'ziga xos qadriyatlarida namoyon bo'lgan.

Kalit so'zlar: Afg'on-amerika adabiyoti, oilaviy qadriyat, patriarxal ustunlik, ta'lim, tarbiya, avtobiografik metod.

ПАТРИАРХАЛЬНОЕ ГЛАВЕНСТВО И ЕГО ВИЗУАЛЬНОЕ ВЫРАЖЕНИЕ В ТВОРЧЕСТВЕ АФГАНСКО-АМЕРИКАНСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ САЙМЫ ВАХАБ И НИЛУФАР ПАЗИРА

Аннотация

Среди афганско-американских писателей, являющихся объектом нашего исследования, «В стране моего отца.(Афганская женщина бросает вызов своей судьбе)» Саймы Ваха и Нилуфар Пазира «Кровать красных цветов: в поисках моего Афганистана», их произведения общенациональные и общечеловеческие, литературно-художественный анализ производился на ценностной основе. В произведениях ценности интерпретируются с человеческой, национальной и семейной точек зрения и отражают уникальные качества, добродетели, мудрость и национальную гордость афганского народа. Иными словами, культура нации, вера, национальные традиции, доброта и все аспекты национального воспитания проявляются в своих уникальных ценностях.

Ключевые слова: Афгано-американская литература, семейная ценность, патриархальное превосходство, образование, воспитание, автобиографический метод.

PATRIARCHAL HEADSHIP AND ITS VISUAL EXPRESSION IN THE WORKS OF AFGHAN-AMERICAN WRITERS SAIMA WAHAB AND NELOFER PAZIRA

Annotation

Among the Afghan-American writers who are the object of our research "In My Father's Country(An Afghan Woman Defies Her Fate)" by Saima Wahab" and Nelofer Pazira's "A Bed of Red Flowers: in Search of My Afghanistan", their works are national and universal literary and artistic analysis was done on the basis of values. In the works of these creators, the values are interpreted from human, national, and family perspectives, and they reflect the unique qualities, virtues, wisdom, and national pride of the Afghan nation. In other words, the nation's culture, faith, national traditions, kindness, and all aspects of national education are manifested in their unique values.

Key words: Afghan-american literature, family value, patriarchal superiority, education, upbringing, autobiographical method.

Afg'on-Amerika adabiyoti yozuvchisi Saima Vahabning "In My Father's Country. An Afghan Woman Defies Her Fate" ("Ota yurtimda. Afg'on ayolining taqdirga qarshi kurashlari") [1] asarida erkak dominant rolida tahlilga olsak. Yozuvchi Saima Vahob Afg'onistonning Qobulida tug'ilgan bo'lib, bolaligida otasining KGB xarbiylari tomonidan hibsga olishlarini guvohi bo'ladi va bu unga juda salbiy ta'sir ko'rsatadi. Afsuski, shundan keyin boshqa otasini ko'rmaydi va har doim Afg'onistonni ona yurt deb emas, balki ota yurt deb eslaydi. U o'n besh yoshida Amerikada istiqomat qiluvchi amakisinikiga ko'chib keladi va juda qisqa muddatda uch yil ichida ingliz tilini mukammal o'rganib, o'rta maktabni ham tugatadi. E'tiborlisi, amakisinikiga kelganlarning barchasi 6-17 yosh oraliqidagi o'spirinlar bo'lib, ularning to'rt nafari qarindosh o'smir yigitlar va ikki nafari Saima va uning singlisi Najiba edi. Amerikaga kelish sanasiga 1991-yil 3-may deb urg'u berarkan, muallif bu kunni bir umr o'zi uchun "ozodlik kuni" deb hisoblaydi: "I was fifteen years old when we

arrived in America, on May 3, 1991. Later we would call that day Liberty Day, and celebrated it each year" [1]. (1991-yil 3-mayda Amerikaga yetib kelganimizda o'n besh yoshda edim. Keyinchalik bu kunni Ozodlik kuni deb nomladik va har yili birgalikda nishonlardik.)

2004-yilda Saima Vahob Afg'onistonda tarjimon sifatida ishlash uchun mudofaa pudratchisi bilan shartnoma imzolab, armiya safiga yagona tarjimon ayol sifatida ishga qabul qilinadi. U hayoti davomida ko'rgan-kechirganlarini, o'zining "In My Father's Country. An Afghan Woman Defies Her Fate" ("Ota yurtimda. Afg'on ayolining taqdirga qarshi kurashlari") nomli avtobiografik romanida tasvirlaydi. Asar Saimaning tug'ilishi va otasining nihoyatda xursand bo'lishi-yu, juda mamnunligidan quroldan osmonga o'q uzishi bilan boshlanadi. Garchi qiz farzand bo'lsa ham, aynan o'sha quroldan o'q otilishi asarda ramziy ma'no kasb etib, Saima Vahobning butun hayoti harbiy lagerlar bilan bog'liqligiga ishora beradi. Otasining qizidan faxrlanishini quyidagi

jumlalar ham isbotlaydi: "I promise that my daughter will prove that she is better than many Pashtun sons, and will do more for help than one hundred sons combined" [1,9] (Qizim ko'plab pushtun yigitlaridan a'lo va yuzlab o'g'il farzandlar bilan taqqoslaganda vatanga ulardan ko'ra ko'proq nafi tegishiga va'da beraman.) Saimaning otasi Yevropada ta'lim olgan, g'arbiy madaniyatga guvoh bo'lgan va o'sha tamaddunning o'ziga kerakli ijobiy tomonlarini qabul qilgan inson sifatida, diniy ta'lim bilangina cheklangan ayoliga ham istasa o'qishni davom ettirishi mumkinligi va bu yo'lda doimo uni ham moliyaviy, ham ma'naviy qo'llashini ta'kidlaydi. Saima Vahobning otasidan qanchalik faxrlanishini, xatto otasining oshxonada oilasi, xotini uchun yaratib bergan imkoniyatlardan ham ko'rish mumkin. "But my father not only loved to cook, he designed our kitchen to suit his strange methods. Traditionally, Afghan women squat on their heels while cooking because everything- the burners, the food - is on the ground level, but my father realized how much easier it was to cook while standing. So in the late seventies, we were the only family we knew in all of Kabul who had kitchen countries, and Mamai cooked standing up" [1]. (Otam faqatgina ovqat pishirishnigina yoqtirmasdan, oshxonamizni noodatiy tarzda jixozlashga ham qiziqardi. Afg'on ayollarining an'anaviy oshxonasi yerda o'tirib ishlashga moslashgan bo'lib, o'choq atrofida o'tirib taom tayyorlashgan. Otam tikka turib oshxonada ishlash afzalliklarini bilgach, yetmishinchi yillarning oxirlarida butun Kobul bo'ylab yagona o'zgacha uslubda ya'ni tikka turib ishlash mumkin bo'lgan oshxona jihozlarini o'rnatgan va onam endilikda tik turgan holda taomlar tayyorlardi.)

Saima Vahobning bolalik chog'lari xavotirga to'la bo'lib, mamlakatga sovet ittifoqi armiyasi bostirib kiradi va mamlakat aholisi qo'rquvda yashay boshlaydi. Otasi xibsga olingandan so'ng bobosi ya'ni Baba oila mas'uliyatini o'z zimmasiga oladi va ularni Kobuldan o'z qishlog'iga olib ketadi. Bobosi balki otasi qamoqdaligi sabab bolalarga va keliniga juda mehribon bo'lib, ularga qo'lidan kelgancha sharoit yaratib beradi, "Qur'on" o'qishni va uni arab tilidan pushtun tiliga o'girishni o'rgatadi.

Bobosi oilada erta turmushga qarshi bo'lib, Saimaga sovcilar kelganda qat'iy yo'q deya javob beradi. U nabirasining qishloq ayollaridan farqli ravishda ta'lim olishini, jamiyatda o'z o'rnini egallashini xoxlardi. "The first time he refused a marriage proposal, he was very respectful, knowing how quickly you can make a mortal enemy out of a Pashtun by insulting him. But over the next couple of years, I heard stories of him kicking out men who came into our mehmaan khana, guest house, asking for my hand in marriage for their sons, Baba yelling at them, "Are there no other girls left in the world? Leave my granddaughter alone!" [1] (Bobom ilk bor menga sovg'i bo'lib kelgan martabali insonni rad etarkan, bu bilan Pushtunlar orasida dushman o'rtirishi hech gapmas edi. Yillar o'tib eshitganlarimga ko'ra, kimki o'g'li uchun qo'limni so'rab kelsa, bobom dunyoda nabiramdan boshqa qiz yo'qmi deb haydab solarkan.) Bobosining o'rnini Saimaning hayotida be'qiyos bo'lib, u Saima erishgan barcha muvaffaqiyatlarga birdek sababchi inson sifatida gavdalanadi. "I was too shy to say anything about what he was doing, but he knew exactly what I felt and would put his arm around me." Don't worry, he would say. "Everything will work out. As long as I am alive, everything will be fine. "I believed him completely, and with him on my side, I felt like I could conquer any obstacle in life" [1]. (Bobomning qilayotgan ishlari haqida nimadir deyishga juda uyalardim, ammo nimani his qilishimni bilav va yelkamga qo'lini qo'yib, "Hammasi o'z iziga tushadi, toki men tirik ekanman, hammasi zo'r bo'ladi", derdi. Men unga batamom ishonardim, agar bobom men bilan birga bo'lsa, barcha to'siqlarni yengib o'tadigandek tuyulardi.)

Ammo mamlakatdagi vaziyat jiddiy tus olgani bois bobosi Saimani va yana boshqa nevaralarini Amerikaga professor tog'asini o'qituvchisi jo'natadi va tog'asi ularning ilm olishida katta rol o'ynaydi. Hatto bolalar uchun uyda til o'rganishlari uchun ingliz tili o'qituvchisini yollaydi. 2004-yilda institutni bitirib, Afg'onistonga kelganida Saima ham ingliz, ham pushtun tillarida ravon tarjima qila oladigan yagona tarjimon edi. U asosan xarbiy bazalarda erkaklar bilan yonma-yon ishladi va barcha u bilan faoliyat olib borgan amerikalik harbiylar uni ham ayol emas, oddiy bir askar sifatida qabul qilishadi. Ayrim o'rinlarda bu holat hatto Saimani hayron qoldirardi. Demak, o'z nomi bilan harbiylar patriarxal jamiyat namunasi sifatida Saima Vahabning "Ota yurtimda" romanida tasviri ifodalangan.

Saima yozuvchi sifatida o'z hayotini tasvirlarkan otasi va bobosidan boshqa hech kim uning hayotidagi muhim erkaklar safida bo'la olmadi, garchi bir necha bor munosabatlarga kirishsa ham, hech bir aloqalar jiddiy yakun topmaydi. Barcha uni yoqtirgan yigitlarning rad javob olishlariga yoki munosabatlarning to'xtatilishiga Saimaning diniy, siyosiy va ijtimoiy qadriyatlarini sababchi bo'ladi. Vasiliy, Greg va Erik portretlari ijobiy bo'yoqdorlik bilan yo'g'rilgan bo'lib, hech birini salbiy xususiyatlar bilan tasvirlamaydi. Muallif hayotidagi barcha yigitlardan bobosining siymosini gavdalantrishni xoxlardi va aynan bobosining xususiyatlarini qidirardi. Nega otasining emas, bobosining siymosi Saima Vahab uchun muhim degan haqli savolga, aynan o'zligini tanigan yillari bobosi bilan birga o'tganligini sabab qilib keltirish mumkin.

Adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan quyidagi jumla orqali bosh qahramonning psixologik portretiga chizgilar beradi: "You know the American in me wants to jump up and hug you and accept the proposal with teary eyes, but the practical Pashtun in me wants to know if I am ready to fight my extended family, all two hundred of them, for you. You have to convince me that we are going to be together forever because I am causing this type of drama just once, and then never again in my life. More than that, I have to convince myself I can be with you for the rest of my time on earth. I am only doing this once, and it has to be worth it." [1,186] (Bilasanmi, ichimdagi amerikaligim quvonchdan sakrab, seni qushoqlab, ko'zida yoshlar bilan taklifingni qabul qilmoqchi, ammo pushtunligim ikki yuzdan ortiq urug'-aymog'imga sen uchun qarshi kurasha olish yoki olmasligimni bilmoqchi.) Bu bilan Saima Vahabning har ikkala madaniyatga ham tegishliligi va har qanday vaziyatni ham ikki xil qarash bilan ya'ni amerikanacha va avg'oncha tahlil qilishini ko'rsatadi.

Oilaviy qadriyatlarda ota roli va uning farzandlar tarbiyasidagi ahamiyatiga bag'ishlangan yana bir asar Nilufar Paziraning "A Bed of Red Flowers: in Search of My Afghanistan" ("Qizil Gullar Oshyoni: Afg'onistonimni Izlab") [2] romani bo'lib, bu asar ham to'liq biografik uslubda yozilgan. Nilufar Pazira – adiba, rejissyor, jurnalist va aktrisa sifatida faoliyat olib boradi. U 1973-yilda Hindistonning Xaydarobodida afg'onlar oilasida dunyoga keladi, otasi shifokor va onasi o'qituvchi bo'lib ishlagan. Bolaligi Qobulda o'tadi. Mamlakatdagi notinch vaziyat oilani Pokistonga ko'chib ketishiga sabab bo'ladi va bir yil o'tgach Kanadaga immigrant oila sifatida butunlay ko'chib ketishadi. Hozirga kunda Nilufar Pazira Torontoda istiqomat qiladi va Kanada teleradiokompaniyasida ishlaydi. Ottavadagi Karleton universitetida jurnalistika va ingliz adabiyoti bo'yicha bakalavr darajasini (1997-yil) va Monrealdagi Konkordiya universitetida antropologiya, sotsiologiya va din bo'yicha magistr darajasini oldi.

2001-yilda Nilufar Pazira bosh rolni ijro etgan "Qandahor" nomli xujjatli filmning suratga olinishiga adibaning 1998-yilda Tolibonlar hukmronligidagi Afg'onistonga borib, bolalikdagi do'stini qutqarish uchun

qilgan sa'y-harakatlari asos qilib olinadi. Shu yilning o'zida Pazira "Kandahar Films" studiyasiga asos soladi. 2004-yilda u "Dayana Afg'oniston ayollar jamg'armasi" tashkil qilarkan xayriya jamg'armasining nomlanishida ham aynan o'sha bolalikdagi do'sti nomi bilan tashkil etdi. "A Bed of Red Flowers: in Search of My Afghanistan" ("Qizil Gullar Oshyoni: Afg'onistonimni Izlab") romanini Afg'onistonda yashagan yillari yozib tugatgan va asar Kanada adabiy mukofoti "Drainie-Taylor Biography Prose" bilan taqdirlangan. 2007-2009 yillarda Nelofer Pazira –Pen Kanada prezidenti ya'ni Kanada yozuvchilar uyushmasiga rahbarlik qiladi. U Karleton universitetining faxriy huquq doktori darajasiga (2006), shuningdek Tompson Rivers universitetining adabiyot bo'yicha fan doktori darajasiga sazovor bo'lgan.

Adibaning rahm-shafqat, aql va zakovat bilan yozilgan "Qizil gullar oshyoni: Afg'onistonimni izlab" avtobiografik asari – ishg'ol ostida bo'lgan hayotning chuqur ta'sirchan portreti hamda oila, xalq va mamlakatning unutilmas hikoyasi tasvirlangan chuqur hissiyotga boy asardir. Asar Nilufar Paziraning bolalik xotiralari ya'ni qamoqdagi otasi Habibuloni ko'rishga borgan bilan boshlanadi. Voqealar rivoji bola ko'z o'ngida sodir bo'ladi. Hattoki oilada aka-ukaning mamlakatda bo'layotgan siyosiy o'zgarishlarga qarashlari farqli bo'lib, aka-Habibullo mustaqillik, ayollar ilm olishi, teng huquqli bo'lishi tarafdori bo'lsa, uka-Asad eski tuzum tarafdori edi. Oila boshi haqiqiy vatanparvar Sovet hukumatiga qarshi bo'lsada, onasi Jamila bunday notinch mamlakatda yashay olmasligini, ona sifatida bolalarining hayoti xavf ostida ekanligi uchun tinmay eri bilan baxslashardi, ya'ni qizi Nilufar bilan mamlakatni tark etish kerak deb hisoblashardi.

Asar avtobiografik usulda muallif tilidan bayon qilingan. Romandagi asosiy g'oyalar:

- mamlakat boshiga kim kelishidan qat'iy nazar ayollarning huquqlari poymol bo'layotgani;
- bosh qaxramon va uning dugonasi, ular ortidagi ikki oilaning qarama-qarshi fikrlari;
- Habibulloning vatanparvarligi, do'stining esa demokratiyaga qarshiligi;
- diniy ta'limotlarning to'g'ri-noto'g'ri talqin qilinishi.

Asar to'liq realizm asosida yozilgan bo'lib, Nilufar Paziraning otasidan fahrlanishi motiv darajasiga ko'tariladi. Ta'kidlash joizki, ushbu roman oilaviy qadriyatlardan ko'ra Avg'onistonning tarixiy tasviriga urg'u beradi va tarixiy dalillar asosida xujjatli asar xususiyatlarini namoyon etadi.

Yuqorida tahlil qilingan afg'on-amerika adibalari Nilufar Pazira va Saima Vahab asarlari erkak dominant afg'on jamiyatida ayol va uning o'rni masalasini badiiy tasvirlashgan. Ularning asarlari avtobiografik usulda yozilgan bo'lib, mualliflar o'zlari guvoh bo'lgan voqealarni reallikka asoslanib, afg'on milliy qadriyatlari bilan yo'g'rilgan "erkak" ijobiy portretini yaratishgan. Har ikkala adibaning hayot va ijod yo'lida erishgan muvaffaqiyatlariga ular tegishli bo'lgan jamiyatdagi erkaklar asosiy sababchi sifatida ko'rsatiladi. Ayollarning ilm olishi va ziyoli bo'lishida ota-bobo-tog'a-amaki zanjiri mohiyati Saima Vahobning "Ota yurtimda. Afg'on ayolining taqdirga qarshi kurashlari" hamda Nilufar Paziraning "Qizil Gullar Oshyoni: Afg'onistonimni Izlab" asarlarida mayda detallarga tayanib, ochib beriladi. Demak, tahlilga tortilgan ikkala asarlarda qarindoshlik rishtalari bilan bog'langan erkaklar obrazi adibalar tomonidan har tomonlama ijobiy bo'yoqdorlik asosida yoritilgan.

ADABIYOTLAR

1. Saima Wahab. In My Father's Country. An Afghan Woman Defies Her Fate. New York: Crown Publishers, 2012. – 463 P.
2. Nelofer Pazira. A Bed of Red Flowers: in Search of My Afghanistan. New York: Free Press, 2005. – 416 P.
3. Umurov X. Badiiy ijod asoslari.-Toshkent, O'zbekiston, 2001.
4. Xoldorov D.E. Hozirgi o'zbek qissalarida badiiy uslub muammosi (Shoyim Bo'tayev va Nazar Eshonqul qissalari misolida): Filol.fan.bo'y. fal. d-ri (PhD) diss. ...-Toshkent, 2017.-147
5. Ruzmatova D.R. Xolid Husayniy asarlarining badiiy o'ziga xosligi. Filol. fan.bo'y. fal. d-ri. ...diss.-Toshkent, 2020.-146 b